

Sopimusperusteinen varautuminen

Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:9

Sopimusperusteinen varautuminen

Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille

Sosiaali- ja terveysministeriö

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

ISBN:978-952-00-4068-0

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	23.5.2019	
Tekijät	Mervi Savolainen ja Sari Vuorinen (toimittajat)		
Julkaisun nimi	Sopimusperusteinen varautuminen Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:9		
Diaari/hankenumero	5500H-VAL.0603	Teema	-
ISBN PDF	978-952-00-4068-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4068-0		
Sivumäärä	42	Kieli	suomi
Asiasanat	sosiaali- ja terveydenhuolto, yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, valmius, varautuminen, jatkuvuudenhallinta, sopimusehdot		
Tiivistelmä	<p>Sosiaali- ja terveydenhuollon tulee varautua erilaisiin häiriötilanteisiin ja varmistaa yhteiskunnan toimintakyky ja väestön kannalta elintärkeiden toimintojen jatkuvuus kaikissa tilanteissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö rakentuu monituottajamallin mukaisesti julkisten toimijoiden ja yksityisten palveluntuottajien varaan. Palveluiden toimintavarmuus ja luotettavuus on turvattava sopimusperusteisella varautumisella.</p> <p>Tämä ohje on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteisessä Valmius- ja jatkuvuudenhallinta sote-rakenteissa -hankkeessa.</p> <p>Ohjeessa kuvataan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö, sen muutos sekä sopimusperusteisen varautumisen periaatteita ja toimintamalleja. Tekstissä kuvataan sopimusprosessin vaiheet, valmistelu, neuvottelut, käyttöönotto, seuranta ja valvonta. Ohjeella pyritään varmistamaan, että jatkuvuudenhallinnan kannalta kriittisiin sopimuksiin tulee sisällytetyksi keskeiset sopimusehdot häiriötilanteisiin varautumisesta sekä asetettujen vaatimusten valvonnasta. Tekstin lopussa esitellään myös varautumisen ja riskienhallinnan yhteistoiminnan muotoja eri sidosryhmien ja kumppanien kanssa. Tämä yhteistyö voi perustua vapaaehtoisuuteen tai yhteisiin suunnitelmiin.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun jakaja/ myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	23.5.2019	
Författare	Mervi Savolainen och Sari Vuorinen (redaktörer)		
Publikationens titel	Avtalsbaserad beredskap Anvisning för aktörer inom social- och hälsovården		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2019:9		
Diarie-/ projektnummer	5500H-VAL.0603	Tema	-
ISBN PDF	978-952-00-4068-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4068-0		
Sidantal	42	Språk	finska
Nyckelord	social- och hälsovård, samhällets vitala funktioner, beredskap, förberedelser, kontinuitetshantering, avtalsvillkor		
Referat	<p>Inom social- och hälsovården bör man förbereda sig för olika störningssituationer samt säkerställa samhällets funktionsförmåga och kontinuiteten i vitala funktioner för befolkningen i alla situationer. Social- och hälsovårdens verksamhetsmiljö är uppbyggd enligt en modell med flera producenter bestående av både offentliga och privata tjänsteproducenter. Tjänsternas driftssäkerhet och tillförlitlighet bör tryggas med hjälp av avtalsbaserad beredskap.</p> <p>Denna anvisning har utarbetats inom projektet för beredskap och kontinuitetshantering inom vårdstrukturerna som är social- och hälsovårdsministeriets och Finlands Kommunförbunds gemensamma projekt.</p> <p>I anvisningen beskrivs social- och hälsovårdens verksamhetsmiljö och förändringarna i den samt principer och verksamhetsmodeller för avtalsbaserad beredskap. I texten beskrivs avtalsprocessens skeden, beredningen, förhandlingarna, ibruktagandet, uppföljningen och övervakningen. Genom anvisningen försöker man säkerställa att de avtal som är kritiska för kontinuitetshandlingen innehåller centrala avtalsvillkor om beredskap i störningssituationer och om övervakning av fastställda krav. I slutet av texten presenteras också former för samarbete kring beredskap och riskhantering mellan olika intressentgrupper och partner. Det här samarbetet kan grunda sig på frivillighet eller gemensamma planer.</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Distribution/ beställningar	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health	23.5.2019	
Authors	Mervi Savolainen and Sari Vuorinen (editors)		
Title of publication	Contractual preparedness Guidelines for actors in the social welfare and healthcare sector		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:9		
Register number	5500H-VAL.0603	Subject	-
ISBN PDF	978-952-00-4068-0	ISSN (PDF)	1797-9854
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4068-0		
Pages	42	Language	Finnish
Keywords	social welfare and healthcare, society's critical infrastructure, readiness, preparedness, continuity management, contractual terms		
<p>Abstract</p> <p>The social welfare and healthcare system should be prepared for different incidents and secure society's operating capability and the continuity of infrastructure critical for the population in all situations. In a multi-provider model, the social welfare and healthcare system's operating environment relies on public actors and private service providers. The reliability of the services must be secured through contractual preparedness.</p> <p>These instructions were prepared by a joint project on preparedness and continuity management in health and social services structures of the Ministry of Social Affairs and Health and the Association of Finnish Local and Regional Authorities.</p> <p>The instructions describe the operating environment of social welfare and healthcare, changes in this environment, and the principles and operating models of contractual preparedness. The document describes the stages of the contractual process: preparation, negotiations, commissioning, monitoring and supervision. The purpose of the instructions is to ensure that key contract terms concerning preparedness for incidents and monitoring the fulfilment of the set requirements are included in contracts critical for continuity management. At the end of the document, different forms of preparedness and risk management with different stakeholders and partners are described. This cooperation may be voluntary or based on shared plans.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Lukijalle	9
Suositukset	10
Johdanto	11
Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö	13
Terveydenhuollon toimintaverkosto	15
Varautuminen ja jatkuvuudenhallinta sosiaali- ja terveydenhuollossa	16
Sopimusperusteisen varautumisen yleiset periaatteet ja riskienhallinta.....	18
Sopimusohjaus ja sopimusten hallinta	19
Sopimustyytit ja sopimuksen elinkaaren hallinta.....	20
Sopimuksen valmisteluvaihe	21
SOPIVA-suositusten soveltaminen sopimuksissa	24
Sopimusneuvottelut.....	26
Sopimuksen käyttöönotto.....	28
Sopimusten seuranta ja valvonta.....	29
Yhteistyö ja sopimusperusteinen varautuminen	30
Lähteet ja lisätietoa.....	32
Liitteet	
LIITE 1 Keskeiset käsitteet	33
LIITE 2 Esimerkki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisen ja tuottamisen ketjutuksesta palvelujen ulkoistuksissa.....	36
LIITE 3 Varautuminen ja jatkuvuudenhallinta sopimusprosessissa (muut kuin hankintasopimukset).....	37
LIITE 4 Sopimusperusteinen varautuminen hankintaprosessissa	38
LIITE 5 Toimintamalli jatkuvuuden turvaamisesta kriittisissä sopimusketjuissa	39
LIITE 6 Muistilista varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan huomioimisesta palveluntuottajan kanssa tehtävissä sopimuksissa.....	41

LUKIJALLE

Suomalaisen varautumisen yhteistoimintamallia kutsutaan kokonaisturvallisuudeksi, jossa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä.

Sosiaali- ja terveydenhuollolla on tässä varautumisessa erittäin merkittävä rooli. Normaaliohjelmien häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa muodostuu käytännössä aina tehtäviä sosiaali- huollolle, terveydenhuollolle ja ympäristöterveydenhuollolle.

Kokonaisturvallisuuden malli edellyttää, että toimialan valmius perustuu yhtenäisiin riskinarvioihin ja suunnitteluun. Näin varmistetaan kyky toimia erilaisissa häiriötilanteissa kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti sekä toimialan sisällä että yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaverkostossa palveluiden korkea toimintavarmuus ja luotettavuus turvataan parhaiten sopimusperusteisella varautumisella. Se on siten keskeinen osa organisaation varautumista ja jatkuvuudenhallintaa.

Toivon, että tämä sopimusperusteisen varautumisen ohje antaa hyviä käytännön suosituksia ja keinoja tähän tärkeään työhön sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valmiussuunnittelun yhtenäistämiseksi ja tueksi julkaistaan myös muita tähän liittyviä ohjeita, kuten jatkuvuudenhallintaa (Kuja-malli) ja kyberturvallisuutta koskien.

Helsingissä toukokuun 13. 2019

Päivi Sillanaukee

Kansliapäällikkö

Suosituksset

- Häiriötilanteisiin varautuminen ja niiden hallinta ovat osa sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden jokapäiväistä toimintaa.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaverkostossa palveluiden toimintavarmuus ja luotettavuus turvataan parhaiten sopimusperusteisella varautumisella. Sopimus tehdään aina kirjallisesti.
- Organisaation on määriteltävä omat kriittiset toiminnot, tuotetut/ulkoistetut palvelut ja niihin liittyvät kriittiset toiminnot, joiden toiminta tulee varmistaa kaikissa tilanteissa.
- Sopimusta solmittaessa on määriteltävä sopimusosapuolten selkeät vastuut ja velvollisuudet.
- Organisaation on määriteltävä palvelukuvaukset kattavasti ja selkeästi.
- Organisaation on tehtävä sopimukseen/ hankintaan liittyvä riskien arviointi sekä määriteltävä riskienhallintakeinot jo sopimuksen valmistelu-/ hankinnan tarjouspyyntövaiheessa.
- Organisaation on kiinnitettävä erityistä huomiota sopimuksen/hankinnan valmisteluvaiheeseen sekä sopimuksen valvonta- ja seurantavaiheeseen. Huomioiden kuitenkin koko sopimuksen/hankinnan elinkaaren.
- Palvelun järjestäjän/tilaajan on varattava sopimuksen valvontaan ja seurantaan tarvittava henkilöresurssi.
- Sopimusehtoja määritettäessä apuvälineenä voidaan käyttää SOPIVA-suosituksia.
- Yhteistyö eri toimijoiden kesken pitää etukäteen sopia sopimuksissa sekä järjestää yhteisiä harjoituksia (häiriötilanteen hallintamalli).
- Kaikkea osaamista ei kannata ulkoistaa! Valvonnan osaaminen ja keskittäminen on tärkeää jatkuvuudenhallinnan ja varautumisen näkökulmasta.

Johdanto

Sopimusperusteinen varautuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa -ohje on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriön ja Kuntaliiton yhteisessä Valmius- ja jatkuvuudenhallinta sote-rakenteissa -kehittämishankkeessa.

Yhteiskunnan toimivuuden edellyttämät sosiaali- ja terveyspalvelut tulee turvata myös häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Keskeisiä peruspalveluja ylläpidetään väestön toimintakyvyn ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Kunnat vastaavat siitä, että ihmiset saavat riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut kaikissa tilanteissa asuinpaikasta ja vuorokauden ajasta riippumatta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö rakentuu julkisten toimijoiden ja yksityisten palveluntuottajien yhteistoiminnan varaan. Palvelutuotanto on monipuolistunut ja yksityisen palvelutuotannon rooli on kasvanut. Tämä asettaa varautumisen uusien haasteiden eteen.

Mikäli palvelut tai niiden osa hankitaan yksityiseltä palveluntuottajalta, jatkuvuudenhallinnasta ja varautumisesta sovitaan sopimusteknisin järjestelyin. Käytännössä tämä edellyttää vaatimusten kirjaamista sopimukseen yksityiskohtaisesti ja yksiselitteisesti. Sopimusperusteinen varautuminen on siten kiinteä osa varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan turvaamista. Se on myös tärkeä osa johtamista ja riskienhallintaa.

Ohje on tarkoitettu sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnon ja käytännön toimijoille. Se on tarkoitettu antamaan yleiskuva sopimusperusteisen varautumisen periaatteista. Ohje on sovellettavissa kaikille sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja ympäristöterveydenhuollon organisaatioille.

Ohjeen valmisteluun työryhmässä ovat osallistuneet: Sari Vuorinen, puheenjohtaja (Kuntaliitto) ja asiantuntijoina: Anne Arvonen/Anne Whellams (sosiaali- ja terveysministeriö), Leena Hoppu-Mäenpää (Kuntaliitto), Riku Juhola (Huoltovarmuuskeskus), Outi Kalske (Tyks ja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri), Ilkka Luoma (Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri), Jaakko Pekki (Huoltovarmuuskeskus), Aki Pihlaja (Kuntaliitto), Oskari Räikkönen (Huoltovarmuuskeskus), Tero Suursalmi (Uudenmaanliitto) ja Aaro Toivonen (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri). Ohjeistuksen kirjoittamiseen ja toimittamiseen on saatu tukea Mervi Savolaiselta.

Kiitokset kaikille valmisteluun osallistuneille.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö

Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän perusta on valtion tukemana toteutettu kunnallinen sosiaali- ja terveydenhuolto. Kunnat vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Ne voivat tuottaa sosiaali- ja perusterveydenhuollon palvelut yksin tai muodostaa keskenään kuntayhtymiä. Kunta voi myös ostaa sosiaali- ja terveystalvveluja muilta kunnilta, järjestöiltä tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Laissa määritellään keskeiset sosiaali- huollon, kansanterveystyön ja erikoissairaanhoidon palvelut, jotka kuntien on järjestettävä, mutta ei yksityiskohtaisesti palvelujen laajuutta, sisältöä tai järjestämistapaa. Kuntien tarjoamissa palveluissa voi siten olla eroja.

Erikoissairaanhoidon palveluja järjestetään yliopistosairaaloiden erityisvastuualueiden pohjalta järjestämistävuun ollessa sairaanhoitopiireillä. Erikoissairaanhoidon palveluja tuotetaan julkisen sektorin ohella myös yksityisissä yrityksissä.

Ympäristöterveydenhuolto on organisoitu kunnissa vaihtelevasti. Se voi olla organisoitu sosiaali- ja terveydenhuollon, ympäristönsuojelun tai jonkin muun kunnan viranomaistoiminnasta vastaavan toimintakokonaisuuden kanssa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutuotanto on monipuolistunut ja yksityisen palvelutuotannon rooli on kasvanut entisestään. Palvelutuotannon ulkoistamisessa tai ostopalvelussa vastuu palvelun tuottamisesta säilyy järjestämistävuussa olevalla organisaatiolla, kunnalla tai kuntayhtymällä. Järjestämistävuuseen kuuluu myös velvoite valvoa tehtyjä sopimuksia. Valvonnan laiminlyönti tarkoittaa, että järjestämistävuuta ei ole toteutettu.¹ Palveluntuottajalla puolestaan on vastuu palvelun laadusta sekä tuotetun palvelun lain- ja sopimuksen mukaisesta toteutumisesta. Esimerkiksi vanhusten hoivayksiköiden on lain mukaan laadittava omavalvontasuunnitelma, johon on merkittävä hoidon keskeiset periaatteet. Suunnitelman on oltava julkisesti nähtävillä.

Toimintaympäristön muutos sekä toimialan sisäiset muutostarpeet vaikuttavat osaltaan varautumiseen ja sen toteutuksen periaatteisiin. Mikäli palvelut hankitaan yksityiseltä palveluntuottajalta, tulee varautumisesta ja palveluiden jatkuvuudenhallinnasta sopia palvelutuottamista koskevassa sopimuksessa. Sosiaali- ja terveystalvveluiden tuottamisesta sovittaessa tulee keskeisinä lähtökohtina olla palvelutuotannon korkea toimintavarmuus, luotettavuus ja laatu. Esimerkiksi terveydensuojelu- ja elintarvikevalvonnan näkökulmasta

¹ Kuntaliiton sopimussuositus <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Sopimussuosituspäivitetty2017.pdf>

laboratoriopalvelut ja niiden toiminnan jatkuvuus on tärkeää myös normaaliolojen ja poikkeusoloissa.

Yksityinen palveluntuotanto tulee huomioida järjestämisvastuussa olevan julkisen toimijan (kunta/ kuntayhtymä) operatiivisissa valmiussuunnitelmissa ja häiriötilanteiden johtamisjärjestelmissä sekä tilannekuvan kokoamisessa. Tämä vaatimus tulee huomioida myös palveluhankinnoissa ja sopimuksissa.

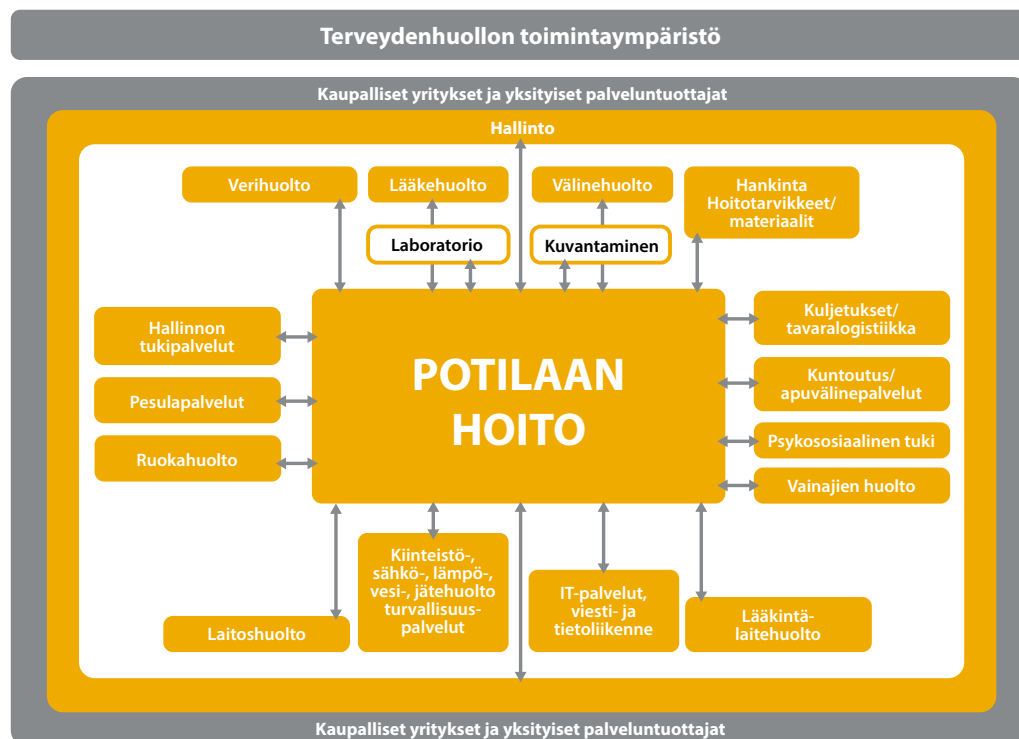
Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuottaminen tapahtuu useiden eri toimijoiden muodostamassa sopimus- ja kumppanuusverkostossa. Eri toimijoiden välillä on tiivis riippuvuussuhde toisiinsa. Tämä asettaa uusia vaatimuksia organisaatioiden varautumiselle ja jatkuvuuden hallinnalle. Verkostomaisen toimintaympäristön johtaminen edellyttää joustavuutta ja yhteistyötä, kun verkostossa toimiva yksittäinen toimija ei enää kykene toimimaan täysin itsenäisesti. Perustehtävän hoitamisessa kaikki tukeutuvat kumppanuuksiin ja yhteistyöhön. Kumppanuusverkostojen toimintavarmuus turvataan parhaiten sopimuksilla ja sopimusehdoilla. Niissä varautumista ja jatkuvuudenhallintaa sekä sopimusten seuranta ja valvontaa koskevat näkökohdat tulisi huomioida asianmukaisesti.

Terveydenhuollon toimintaverkosto

Terveydenhuollossa potilaan hoitoon osallistuvat eri alojen toimijat muodostavat verkoston, jonka tehtävänä on turvata hoidon jatkuvuus kaikissa olosuhteissa. Eri toimijoiden roolit ja vaikutukset hoitoon ovat erilaisia. Kaikki palvelun osatekijät, myös tukipalvelut ovat hoidon kannalta välttämättömiä. Erilaiset häiriöt vaikuttavat tyypillisesti suoraan ja välittömästi hoidon jatkuvuuteen. Vaikutukset voivat tulla esiin myös viiveellä tai välillisesti. Tästä syystä potilaan hoitoa tukevien palveluntuottajien on suunniteltava varautumista ja turvattava sopimuksilla jatkuvuus oman toimintansa ja alihankkijoiden ja yhteistyökumppaneiden toiminnan osalta.

Kaikkia toimintoja tai palveluntuottajia ei tule arvottaa varautumistoimien näkökulmasta samanarvoisiksi. Kriittiset toiminnot ja sitä kautta kriittiset tarvikkeet, laitteet ja tilat on tunnistettava ja niiden jatkuvuus turvattava ensisijaisesti.

Kuviossa 1. kuvataan terveydenhuollossa potilaan hoidon jatkuvuuden turvaamiseen tarvittavien toimijoiden verkosto.

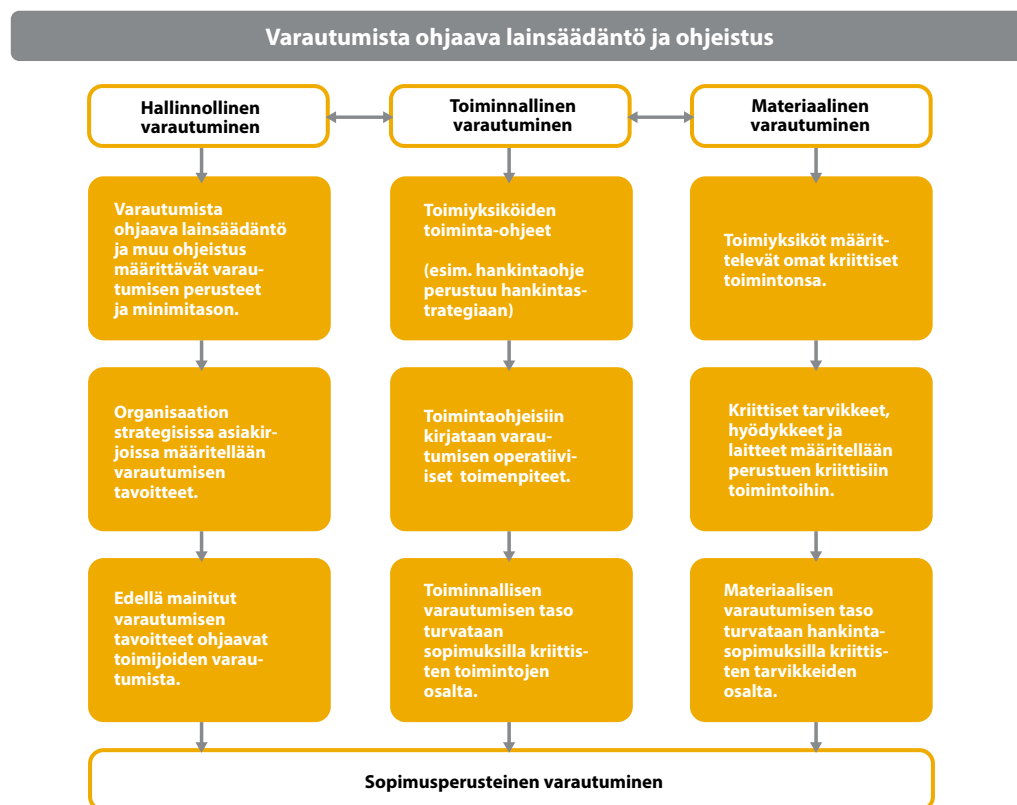
Kuvio 1. Terveydenhuollon toimintaympäristö (Lähde: Terveydenhuoltopooli/Mervi Savolainen)

Varautuminen ja jatkuvuudenhallinta sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveydenhuollon varautumisen tarkoituksena on varmistaa keskeiset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, turvata väestölle terveellinen elinympäristö sekä välttämätön toimeentulo myös normaaliolojen häiriötilanteissa sekä poikkeusoloissa. Sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäjien tulee yhdessä palveluntuottajien kanssa huolehtia siitä, että ihmiset saavat nämä toimintakyvyn ja hyvinvoinnin edellyttämät palvelut kaikissa tilanteissa. Palveluiden turvallisuus ja jatkuvuus ovat tärkeä osa laadukasta palvelutuotantoa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon varautumisvelvoite perustuu valmiuslakiin, pelastuslakiin ja toimialan omaan lainsäädäntöön. Joidenkin toimijoiden osalta varautumisvelvoite perustuu palvelun tilaajan kanssa laadittuun sopimukseen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon varautumisessa voidaan erottaa kolme tasoa; hallinnollinen, toiminnallinen ja materiaallinen (Kuvio 2).

Kuvio 2. Sosiaali- ja terveydenhuollon varautumisen kokonaisuus

Varautumisen strategisen tason ohjaus lähtee vallitsevasta lainsäädännöstä ja ohjeistuksesta, joka ohjaa valtionhallinnon sekä kaikkien julkisen sektorin toimijoiden varautumista.

Kunnan tai kuntayhtymän strategia ohjaa julkisten toimijoiden varautumiseen liittyviä tavoitteita. Organisaatio- ja toimiyksikkötasolla toimintaa ohjaa johdon hyväksymät sopimusohjauksen periaatteet sekä ylimmän johdon tahtotila, omat arvot ja toiminnan tavoitteet, jotka on kirjattu organisaation omaan toimintastrategiaan. Organisaation operatiivista toimintaa ohjaavat toimintaohjeet johdetaan strategiasta käsin.

Varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan turvaamisen prioriteetit perustuvat kriittisten tehtävien ja niihin liittyvien toimintojen tunnistamiseen. Toimintojen kriittisyyden määrittely tulee tehdä samojen yhteisten perusteiden mukaisesti koko organisaatiossa. Tämä varmistetaan laatimalla koko organisaatiota koskevat yhtenäiset hankinta- ja sopimusohjeet, jotka huomioivat ennakoinnin, jatkuvuudenhallinnan ja sopimukseen liittyvän riskienhallinnan jo hankintojen ja sopimusten -suunnittelu-/valmisteluvaiheessa.

Varautumiseen liittyvät näkökohdat tulee huomioida jo tarjouspyyntö-/sopimusneuvottelu vaiheessa. Tämä edellyttää hankintaorganisaatiolta markkinatuntemuksen lisäksi kykyä tunnistaa oman varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan kannalta kriittiset prosessit, toiminnot ja materiaalit.

Esimerkiksi ICT-hankinnoissa tietojärjestelmien toimivuus ja tietoturva on varmistettava kaikissa tilanteissa. Kriittiseksi luokiteltujen tietojärjestelmien luotettavuudesta tulee huolehtia toimivien kahdennusten, varaosien, aktiivisten valvonta- ja huoltotoimien avulla. Hankintaprosessissa tietoturva vaatimuksissa tulee huomioida hankinnan kohteen koko elinkaari, hankintavaiheesta aina käytöstä poistoon saakka. Muutoin hankittava laite tai tietojärjestelmä voi tietoturvan näkökulmasta vanhentua nopeasti. Tietoturva vaatimusten kokonaisvaltaisempi huomiointi hankinnoissa tarkoittaa käytännössä usein myös hankintoihin liittyvien prosessien kehittämistä. Jotta tietoturva vaatimukset saadaan sovitettua kuhunkin hankintaan oikealla tavalla, tulee organisaatiossa käydä keskustelua vaatimuksista riittävän aikaisessa vaiheessa hankintaa.

Varautuminen tulee ulottaa koskemaan myös organisaation kriittisten toimintojen jatkuvuuteen vaikuttavia ulkoistettujen ja ostopalvelujen sekä materiaalihankintojen sopimuksia. Näitä ovat esimerkiksi kiinteistöjen vuokrasopimukset ja henkilöstön työsopimukset. Varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan näkökulmat tulee huomioida myös yhteishankinnoissa.

Sopimusperusteisen varautumisen yleiset periaatteet ja riskienhallinta

Sosiaali- ja terveydenhuollon varautumisen tarve, sisältö ja laatimisprosessit vaihtelevat organisaation koon, toiminnan laajuuden ja luonteen sekä paikallisten olosuhteiden mukaan. Kukin organisaatio luo oman varautumisen kokonaisuuden, sisällön sekä käytännöt vallitsevista lähtökohdista ja voimassa olevan lainsäädännön huomioiden.

Häiriötilanteisiin liittyen organisaatioiden varautumisessa tulee huomioida kaksi näkökulmaa:

1. Omien palveluiden ja tehtävien jatkuvuuden turvaaminen kaikissa tilanteissa, myös silloin, kun niihin liittyy sopimuskumppaneita ja tilanteissa, joissa sopimuskumppani ei selviydy sovituista velvoitteista (jatkuvuudenhallinnan suunnittelu).
2. Varautuminen (valmiussuunnittelu) toimijaverkostossa tunnistettuihin eri uhkamalleihin sekä poikkeuksellisiin tapahtumiin ja häiriöihin, joiden hallinta edellyttää viranomaisten ja muiden toimijoiden tavanomaista laajempaa ja tiiviimpää yhteistoimintaa sekä viestintää (esimerkiksi suuronnettomuus ja pandemia).

Jos organisaatioissa jatkuvuudenhallinta ei ole kunnossa myöskään varautumisen toimenpiteet häiriötilanteissa eivät onnistu.

Erillissopimukset, kuten aie- ja valmiussopimukset (esimerkiksi poikkeusoloissa koulukuljetuskaluston ottaminen terveydenhuollon käyttöön ja muuttaminen ensihoidon käyttöön sopivaksi), tulee myös huomioida ulkoistuksia tehtäessä. Tällöin on tarpeen miettiä, siirtyvätkö erillissopimukset ulkoistuksessa palveluntuottajan vastuulle.

Sopimusohjaus ja sopimusten hallinta

Palvelutuotannon ulkoistuksissa uudenlaisen riskin varautumisen näkökulmasta aiheuttaa toimijoiden ketjutus, joka tulee huolellisesti huomioida sopimuksissa. Toimijoiden ketjutus hämärtää vastuita sekä vaikeuttaa johtamista. Johtamisen ja vastuiden selkeys on häiriötilanteissa varautumistoimenpiteitä toteutettaessa toiminnan jatkuvuuden kannalta olennaista. Järjestämisvastuu säilyy aina julkisella toimijalla eli kunnalla/kuntayhtymällä tuottajasta huolimatta. Järjestämisvastuu edellyttää sopimusten aktiivista seurantaa ja valvontaa. Näin varmistetaan, että mahdollisiin puutteisiin reagoidaan ja poikkeamat palvelutuotannossa tulevat oikea-aikaisesti korjatuksi.

Palvelujen tuottajina voivat toimia kunta itse, kunnallinen liikelaitos, yksityinen toimija, so-te-yhteisyrittäjä (=yksityisen ja julkisen toimijan yhteisyrittäjä) tai kolmannen sektorin toimija. Heillä on vastuu palvelun laadusta sekä tuotetun palvelun lain- ja sopimuksen mukaisesta toteuttamisesta. Liitteessä 2 on kuvattu esimerkki järjestämisen ja tuottamisen ketjutuksesta. Valmiussuunnitteluun, harjoitusten toteuttamiseen ja osapuolten roolien selkeyteen on kiinnitettävä erityistä huomiota myös niissä kunnissa, jotka ovat sopineet sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisulkoistamisesta.

Sopimusperusteinen varautuminen edellyttää vahvaa sopimusohjausta. Sopimusohjausta tehdään sopijakumppaneiden kanssa käytävissä neuvotteluissa, sopimusten valmistelussa, laadituissa sopimuksissa sekä sopimusten valvonnassa (Kuvio 3).

Kuvio 3. Sopimusohjaus ja sopimusten hallinnan periaate (Lähde: Leena Hoppu-Mäenpää, Kuntaliitto)

Sopimustyytit ja sopimuksen elinkaaren hallinta

Sopimukset jaotellaan tyyppien mukaan eri luokkiin. Sopimustyyppejä ovat kerta- ja kesto-sopimukset. Sopimukset voidaan jakaa myös vakio- tai yksilöllisiin sopimuksiin, yhteistyö-, puite- tai ostosopimuksiin. Sopimukset voivat sisältää useamman eri sopimustyyppin tunnuspiirteitä. Usein sopimustoiminta perustuu mallisopimusten tai vähintään mallilausekkeiden käyttämiseen.

Sopimuksen elinkaaren hallinta sisältää seuraavat osa-alueet:

- sopimuksen valmistelu
- sopimuksen kilpailutus ja/tai neuvottelu
- sopimuksen hyväksyminen (päätös)
- sopimuksen solmiminen ja allekirjoittaminen
- sopimuksen käyttöönotto (sopimuskausi)
- sopimuksen seuranta/valvonta ja analysointi
- sopimuksen muuttaminen, päättymisen, päättäminen tai uusiminen.

Sopimuksen elinkaaren jokaisen vaiheen tulee olla johdon hallinnassa ja sopimuksesta riippumatta yhdenmukainen (Kuvio 4). **Julkisten palvelujen järjestämistä vastaavissa olevien organisaatioiden sopimusperusteisessa varautumisessa tulee kiinnittää huomiota erityisesti sopimusten valmisteluun, sopimusneuvotteluihin sekä seurantaan ja valvontaan.**

Kuvio 4. Sopimuksen elinkaaren hallinta (Lähde: Tolvanen 2012)

Sopimuksen valmisteluvaihe

Sopimuksen valmistelulla tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, jotka sopimusvastuullisen on varmistettava ja tehtävä ennen sopimuksen voimaantuloa. Näillä toimenpiteillä tarkoitetaan tarvekartoituksen, markkina- ja toimittaja-analyysin tekemistä, tieto- ja tarjouspyyntöjen valmistelua ja lähettämistä, hankinnoissa tarjousvertailuja ja analysointia, sopimusneuvotteluita, sopimuksen riskienhallintaa, sopimuksen laatimista, hankintapäätösesityksen tekemistä ja allekirjoitusta päätöksentekosäännön mukaisesti. Sopimuksen valmistelun laadulla ja tarkkuudella on huomattava merkitys siihen, miten onnistuneesti sopimus otetaan käyttöön ja miten ostettava palvelu tai tuote soveltuu ja integroituu ostajan toimintoihin.²

Sopimuksia valmisteltaessa tulee huomioida sopimuksen kohteena olevaa palvelua, toimintaa tai tuotetta koskeva erityislainsäädäntö ja sen vaikutukset. Sopimuskäytäntöihin ja -menettelyyn vaikuttaa myös se, millaista toimintaa sopimus koskee, onko kyse esimerkiksi kumppanuus-, hankinta-, alihankinta- tai yhteistyösopimuksesta. Hankintasopimus eroaa muista sopimuksista siten, että se pitää solmia tiettyä menettelyä noudattaen ja sopimuskaudella sopimusta ei voi olennaisesti muuttaa. Muutoin lähes kaikki sopimuksia koskevat säädökset koskevat myös hankintasopimuksia.

Riskienhallinta on tärkeä osa sopimusperusteista varautumista ja siihen tulee kiinnittää erityistä huomiota jo hankintojen/sopimusten valmisteluvaiheessa. Sopimusriskien hallintaprosessi etenee riskien-hallintaprosessin mukaisesti (Kuvio 5.) Siinä arvioidaan mikä on sopimuksen riskiluokka, tunnistetaan riskit ja arvioidaan niiden todennäköisyys sekä niiden seurausten suuruus. Riskienhallinta edellyttää myös avainhenkilöiden kouluttamista, laadunvalvontaa ja sopimusehtojen teknisten yksityiskohtien hiomista. Olosuhteiden muutoksia ja sopimusehtojen täyttymistä on syytä seurata jatkuvasti, jotta varmistetaan ostetun palvelun tai tarvikkeen sopimuksenmukaisuus. Vaiheittain etenevä riskienhallinta on jatkuva prosessi, jonka toteuttamiseksi tarvitaan usean avainhenkilön osaamista ja työpanosta.

² Tieva 2009, 113.

* Hyvä hallinta ja hallinto kunnassa ja kuntayhtymässä

Kuvio 5. Riskienhallinta sopimusprosessissa (Lähde: Johanna Sorvettula)

Varautumiskriittiset sopimukset tulee tunnistaa. Samoin tulisi tunnistaa varautumisen kanalta vähemmän merkitykselliset sopimukset, jotka voidaan häiriötilanteessa/poikkeusoloissa keskeyttää resurssien keskittämiseksi.

Hankintalaki edellyttää hankintasopimusten kilpailuttamista. Hankintalain säännökset koskevat pääosin sopimuksen solmimista edeltävää (ex-ante) aikaa, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Merkittävin näistä poikkeuksista on kieltä tehdä olennaisia sopimusmuutoksia sopimuskaudella. Hankintasopimuksen ja sen ehtojen tulee olla kilpailutuksen ehtojen mukainen. Hankintasopimukseen ei voida jälkikäteen lisätä sellaisia keskeisiä ehtoja, jotka eivät ole olleet tarjoajien tiedossa hankinnan kilpailuttamisen aikana. Tästä syystä varautumiseen ja jatkuvuudenhallintaan liittyvät sopimusehdot, esimerkiksi se käytetäänkö hankinnassa SOPIVA-suositusta ja/tai omia sopimusehtoja, tulee esittää jo tarjouspyynnössä.

Sopimusehtoina käytetään usein myös yleisiä sopimusehtoja (JYSE 2014). Tällöin on huomioitava, että näissä ehdoissa ei ole erikseen määrätty toimituksista poikkeuksellisissa olosuhteissa. Tämän vuoksi kriittisiksi määritellyissä tavara- ja palveluhankinnoissa on sovittava, kuinka tavaran tai palvelun toimittaminen järjestetään poikkeuksellisissa olosuhteissa.

Laki julkisen hallinnon tietohallinnon ohjauksesta (634/2011) edellyttää, että IT-hankinnoissa käytetään JHS:n (julkisen hallinnon suositus) yleisiä sopimusehtoja. Lisäksi ICT-varautumiseen liittyviä sopimusehtoja määriteltäessä on suositeltavaa käyttää määrittelyssä apuna JHS 174 ICT-palvelujen palvelutasoluokitusta sekä VAHTI 2/2012 ICT-varautumisen vaatimukset ohjetta. Yleiset sopimusehdot ja -ohjeet on suunnattu julkishallinnon toimijoille ja julkishallintoon palvelusopimussuhteessa oleville yrityksille niiden tuottaman palvelun osalta. Yleisten vaatimusten avulla pyritään sekä julkishallinnon että talouselämän varautumisen kannalta keskeisten toimintojen yhtenäistämiseen. Tällä parannetaan verkostomaisesti tuotettujen ja käytettyjen palvelujen jatkuvuutta ja toipumista häiriötilanteissa. Ohjeella parannetaan myös organisaatioiden varautumista tietoturva- ja kyberurkkiin.

SOPIVA-suositusten soveltaminen sopimuksissa

Elinkeinoelämän ja julkishallinnon yhteistyönä on laadittu suositukset toiminnan jatkuvuudenhallintaan. SOPIVA-suositukset sisältävät 28 suositusta, jotka voidaan ottaa varsinaisen hankinta- ja/tai yhteistyö- tai muun sopimuksen liitteeksi. SOPIVA-lausekkeita voidaan käyttää myös apuvälineenä omien ehtojen tekemiselle.

Kaikkia 28 suositusta ei ole aina tarkoituksenmukaista käyttää. Sopimuksissa sovitaan tapauskohtaisesti, mitkä suositukset kulloinkin otetaan sopimuksen osaksi. Sopimusta tehtäessä on huomioitava, että toiminnan jatkuvuudenhallintaa käynnistävä yritys ei välttämättä heti pysty täyttämään kaikkia suosituksia ja silloin sopimukseen on hyvä kirjata siirtymäsäännös siitä, milloin suositukset tulee viimeistään täyttää.

Pieniä organisaatioita varten tuotettu Kevyt-SOPIVA on tarkoitettu pk-yrityksille, joiden riskienhallintaprosessit ovat vielä kehittymässä tai joiden toiminnassa perus-SOPIVA on muutoin toimintaan nähden liian raskas prosessi. Kevyt-SOPIVAssa on kymmenen yksinkertaista suositusta, joiden käyttöönotolla voidaan parantaa merkittävästi toimintavarmuutta häiriöiden varalta.

SOPIVA-hanke on tuottanut myös neljä valmista mallilauseketta, joita käyttäen toiminnan jatkuvuutta parantavat suositukset voidaan liittää sopimukseen. Sopimuksen osapuoli voi vakuuttaa pyrkivänsä toimintavarmuuteen ja suositusten noudattamiseen myös ilman yksiselitteistä sitoutumista, koska eri tilanteissa voi olla tarvetta erilaisiin kirjauksiin. Mallisopimuslausekkeissa on valittavana kaksi eri sitovuusluokkaa: sitova ja tahdonvarainen.

Mallisopimuslausekkeita on neljä. Niitä sovelletaan tarpeiden mukaisesti.

	Sitova	Tahdonvarainen
Toiselta vaativa "alihankintamalli"	Malli 1	Malli 3
Molemminpuolinen "kumppanuusmalli"	Malli 2	Malli 4

Kuvio 6. Mallisopimuslausekkeet

SOPIVA-suositukset ovat parhaimmillaan sovittaessa:

- Yhteistyökumppanuudesta tai strategisesta kumppanuudesta.
- Pidempiaikaisesta tai jatkuvasta toiminnasta.
- Oman yrityksen kannalta kriittisistä hyödykkeistä tai tuotantotekijöistä.
- Sellaisista hyödykkeistä, joiden toimitushäiriöt näkyvät välittömästi omassa toiminnassa.

Sopimusneuvottelut

Häiriöt kriittisten palveluntuottajien toiminnoissa vaikuttavat tyypillisesti ydintoiminnan jatkuvuuteen joko lyhyellä tai pitkällä aikavälillä. Siksi on tärkeää tunnistaa ne sopimus-kumppanit, joiden palvelun jatkuvuuden turvaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Näiden kriittisten sopimuskuoppaneiden osalta sopimuksessa määritellään, miten heidän varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan tasoa arvioidaan sekä valvotaan sopimuksen solmimisen jälkeen (ex-post). Lisäksi määritellään, edellytetäänkö kriittisiltä sopimuskuoppaneilta säännöllistä itsearviointia/omavalvontaa palvelujen jatkuvuuteen liittyvistä riskeistä.

Palveluja ulkoistettaessa ja sopimuksia tehtäessä järjestäjällä säilyy velvollisuus varmistaa, että tehdyt sopimukset tukevat julkisen organisaation vastuulla olevaa lakisääteistä varautumista. Julkisen toimijan vastuu varautumisesta sekä palveluiden jatkuvuudesta ei siirry palveluntuottajalle, vaikka palvelu toteutettaisiin sopimus pohjaisesti. Toiminnan ja palvelun voi ulkoistaa, mutta vastuuta ei. Sopimusehtojen noudattamisen valvonnan laiminlyönti tarkoittaa, että järjestämisvastuuta ei ole toteutettu. Siksi sopimuksia solmittaessa palvelunjärjestäjän tulee huolehtia, että sopimukseen kirjataan varautumiseen liittyvät sopimusvelvoitteet ja sopimusehdoissa varmistetaan tilaajan oikeus valvoa sopimusehtojen noudattamista ja että sopimukseen kirjataan myös sopimusehtojen noudattamista tukevat sanktiot.

Varautumiseen liittyvät sopimusehdot (esimerkiksi SOPIVA-lausekkeet) voivat lisätä sopimuksella tuotetun palvelun tai tuotteen hankinnan kustannuksia. Jatkuvuudenhallintaan liittyvä priorisointi on syytä kohdentaa vain keskeisten ja kriittisiä toimintoja koskevien sopimusten hallintaan. Sopimuksissa on tarpeen käyttää harkintaa lisättyjen sopimusehtojen tuomasta varmuudesta suhteessa niiden aiheuttamiin kustannuksiin. Esimerkiksi kun kunnilla on suuri määrä erilaisia palvelusopimuksia, ei ole tarkoituksenmukaista, että jatkuvuudenhallintaan liittyviä sopimusehtoja sovelletaan kaikkiin sopimuksiin.

Sopimuksessa tulee kuvata, miten sopimuskuoppaani raportoi merkittävimmistä riskeistään, epävarmuustekijöistä, riskienhallinnasta sekä arvioinnin keskeisistä johtopäätöksistä. Kriittisten palveluiden arvioinnissa voidaan käyttää ulkopuolista auditointia, ainakin silloin kun itsearvioinnin laatimisella ei kyetä varmistamaan palveluiden jatkuvuutta. Myös palveluntuottajan arviointitavasta (itsearviointi/ulkoinen auditointi) on sovittava sopimuksessa erikseen.

Kiinteistö- ja toimitilojen vuokrasopimukset ovat yleensä pitkäkestoisia. Häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa voidaan tarvita nopeasti erityisen vaatimustason tai korkean turvaluokituksen väistötiloja. Koska tällaisille tiloille ei ole kysyntää normaalioloissa, kiinteistöjen ja toimitilojen tarpeeseen liittyvien riskien tunnistaminen, arvioiminen ja kohdentaminen

sekä niiden peilaaminen tulevaan pitkäkestoiseen kumppanuuteen tulee huomioida sopimusneuvotteluissa.

Henkilöstön osallisuus varautumisen sekä riskienhallinnan käytäntöihin on tärkeää. Henkilöstön osallistuminen toimintaan, tilaisuuksiin, koulutuksiin ja harjoituksiin vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden toimintavarmuutta. Varautumiseen ja jatkuvuudenhallintaan liittyvät näkökohdat tulee huomioida työsopimuksissa. Tällaisia huomioitavia kysymyksiä ovat muun muassa henkilöstön varallaolo- ja päivistysvelvollisuus. Työnantajan on varmistettava, että lääketieteen ja muu tarvittava asiantuntijuus on hankintayksiköiden sekä sopimuksia valmistelevien käytettävissä.

Sopimuskirjauksia tehtäessä on huomioitava, että ylimitoitettut ja velvoittavat sopimusehdot saattavat nostaa tarpeettomasti hankinnan hintaa eivätkä välttämättä pysty takaamaan toiminnan jatkuvuutta. Tästä syystä on hyvä huomioida, että kaikkia toiminnan jatkuvuuteen vaikuttavia riskejä ei kannata arvottaa samanarvoisiksi vaan toiminnan kriittisyys huomioidaan aina sopimusehtoja laadittaessa.

Sopimuksen käyttöönotto

Sopimuksen allekirjoituksen jälkeisiä toimenpiteitä kutsutaan sopimushallinnaksi. Käytännössä tämä tarkoittaa

- sopimuksen käyttöönottoa
- sopimuksen sisällön tiedottamista
- sopimuksellista riskienhallintaa
- seuranta, mittaamista ja valvontaa
- yhteistyö- ja kehitysmenettelyjä
- sopimuksen täydentämistä ja muuttamista tukemaan toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia
- erimielisyyksien ja riitojen ratkaisukeinoja.

Sopimuskaudella on tarpeen suunnitella varautumistoimintaa yhdessä kriittisten sopimus-kumppaneiden kanssa sekä järjestää yhteisiä valmiusharjoituksia ja/tai osallistua toisen järjestämiin harjoituksiin. Velvoite varautumistoimenpiteiden yhteisestä suunnittelusta ja harjoittelusta on kirjattava sopimukseen.

Sopimusten seuranta ja valvonta

Sopimuksen kaksi tärkeää tehtävää on kuvata, miten sopimuskauden aikana toimitaan ja miten toimitaan, jos kaikki ei sujukaan niin kuin piti. Sopimuksen seurannalla tilaaja voi varmistua siitä, että palvelu täyttää sille asetetut vaatimukset. Seurannalla ja konkreettisten virheiden kirjaamisilla päästään tarvittaessa puuttumaan palvelussa esiintyneisiin virheisiin. Toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi varautumiseen liittyvät sopimusehdot on kirjattava velvoittaviksi ja mahdollisimman konkreettisiksi, jotta niitä voidaan mitata ja arvioida sopimuskauden aikana (ex-post).

Sopimukseen on tarpeen sisällyttää laatupoikkeamien sanktiojärjestelmä. Sopimuksille on aina syytä nimetä vastuuhenkilö, jolle kuuluu sopimuksen seuranta sekä mahdollisten ongelmatilanteiden kirjaaminen.

Sopimuskauden aikana sopimuskumppanien toimintavarmuutta valvotaan ja arvioidaan sopimuksessa sovitulla tavalla. Sopimuksen valvontavastuu on lähtökohtaisesti tilaajalla, kuten järjestämistä vastuu on kunnalla. Palvelunjärjestäjällä (=tilaajalla) on velvollisuus valvoa sopimusehtojen noudattamista. Palveluntuottajalla tai tuotteen myyjällä on vastuu tuottamansa palvelun tai myymänsä tuotteen laadusta. Palveluntuottajien omavalvonta on valvonnan ensisijainen muoto. Omavalvontasuunnitelma tulee olla tehtynä ja sitä tulee seurata myös käytännössä.

Sopimuksessa tulee varmistaa tilaajan mahdollisuus auditoida tai valvoa sopijakumppanin toimintaa myös sopimuskauden aikana. Tilaajan tulee varmistaa riittävät auditointi- tai valvontatehtäväresurssit. Sopimuksen arvioinnissa voidaan käyttää työkaluina Kuntaliiton kehittämää jatkuvuudenhallinnan kehittämistoimenpiteiden tarpeellisuuden arviointia (KUJA-pikatesti) tai jatkuvuudenhallinnan arviointimallia (KUJA-arviointimalli)³. Kriittisimpien palveluiden arvioinnissa voidaan käyttää ulkopuolista auditointia, jos siitä on sopimuksessa sovittu.

Viranomaisvalvonta kohdentuu palveluntuottajan toiminnan laillisuuteen ja luvan mukaisuuteen. Viranomaisvalvontaa toteuttavat aluehallintovirastot ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira sekä ympäristöterveydenhuollon osalta lisäksi Ruokavirasto. Aluehallintovirastot myöntävät oman toimialueensa yksityiset sosiaali- ja terveydenhuollon luvat ja valvovat oman alueensa kuntia palvelujenjärjestäjinä sekä muiden julkisten ja yksityisten palveluntuottajien toimintaa. Valvira on sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan keskusvirasto, joka valvoo sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan asianmukaisuutta valtakunnallisesti. Valvira myöntää valtakunnallisia sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalan lupia ja ohjaa aluehallintovirastoja tavoitteessaan yhdenmukaistaa lupa-, ohjaus- ja valvontakäytännöt koko maassa. Valvontaviranomaisen yhtenä keinona on muun muassa mahdollisuus määrätä sanktioita laiminlyöntien/väärinkäytösten korjaamisen tehostamiseksi.

3 www.kuntaliitto.fi/kuja

Yhteistyö ja sopimusperusteinen varautuminen

Sopimusperusteinen varautuminen ei aina liity palveluiden ja tuotteiden hankkimiseen tai ylipäättään tilaaja-tuottaja -asetelmaan. Palveluiden keskinäisriippuvuus ja toimiminen verkostomaisessa toimintaympäristössä edellyttävät eri toimijoiden tiivistä yhteistyötä. Yhteistyön tarkoituksena on tuottaa lisäarvoa kaikille siihen osallistuville osapuolille. Käytännön hyötyinä ovat esimerkiksi toimintojen yhteensovittaminen ja parempi tilanneymmärrys.

Yhteistyötä tehdään usein vapaaehtoisesti ja ilman sopimuksia. Tällöin tasavertaisten toimijoiden tarkoituksena on yhteisen keskustelun ja yhdessä tekemisen aktivoiminen sekä koordinoiminen. Toimijat vastaavat omista kustannuksistaan.

Yhteistyö voi myös perustua lainsäädäntöön, joka velvoittaa sote-toimijoita viranomaisyhteistyöhön. Muun muassa tartuntatautilaki (1227/2016) ja terveydenhuoltolain (1326/2010) 38 § edellyttävät valtion viranomaisten ja asiantuntijalaitosten sekä kuntien ja kuntayhtymien järjestelmällistä varautumista terveydenhuollon häiriötilanteisiin. Lisäksi terveydensuojelulain (942/2016) 8 §:n mukaisesti kunnan terveydensuojeluviranomaisen on yhteistyössä muiden viranomaisten ja laitosten kanssa varauduttava tarvittavin valmius- ja varotoimenpitein häiriötilanteiden aiheuttamien terveyshaittojen ehkäisemiseen, selvittämiseen ja poistamiseen. Ympäristöterveydenhuollon tärkeimpiä yhteistyökumppaneita erilaisissa ympäristöterveyden häiriötilanteissa ovat kunnan teknisen toimen virkamiehet ja vesihuoltolaitos (esimerkiksi talousveden saastuminen), tartuntataudeista vastaavat terveydenhuollon toimijat (ruokamyrkytys-epidemia), eläintauodeista vastaavat viranomaiset (eläinperäiset epidemiat), pelastusviranomaiset (säteilyvaaratilanne) sekä ympäristönsuojelusta vastaavat viranomaiset (jätehuollon häiriötilanne).

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestäjän on tehtävä varautumis- ja riskienhallintatehtävässään yhteistyötä alan viranomaisten, kuntien, aluehallintoviraston, ELY-keskuksen, sosiaali- ja terveysministeriön, pelastuslaitoksen, sähköverkkoyhtiön, vesilaitoksen, järjestöjen ja keskeisten elinkeinoelämän toimijoiden kanssa. Toiminnan yhteensovittaminen ehkäisee häiriötilanteita. Koordinaatio myös mahdollistaa erillisiä toimenpiteitä paremmin toiminnan jatkuvuuden sekä vahvistaa toipumiskykyä. Yhteistoiminnan perustana on kumppanien välinen tiedonvaihto. Tällä varmistetaan, että kumppanit pystyvät sopimaan vastuista ja toistensa tukemisesta asian tai tilanteen edellyttämällä tavalla.

Yhteistyön tavoitteista ja periaatteista voidaan laatia yhteistyön puitteita selkeyttävä yhteinen sopimus tai suunnitelma. Yhteistyösopimus voidaan tehdä kirjallisena ja sitovana, jolloin sillä luodaan sopijaosapuolia sitovia velvoitteita. Vaihtoehtoisesti osapuolet voivat laatia yhteisen tahdonilmauksen tai suunnitelman (Memorandum of Understanding), jossa kuvataan esimerkiksi toiminnan yhteiset tavoitteet. Yhteistyösopimuksella tai suunnitelmalla pyritään

minimoimaan riskejä ja jakamaan vastuuta, jos hankkeesta tai prosessista on vastuussa useampi taho. Tuolloin on tärkeää määritellä mistä sovitaan ja mihin pyritään sekä myös tähän liittyvistä keinoista ja voimavaroista. Kirjallisesti tehty yhteistyösopimus antaa organisaatiolle hallinnollisen työkalun, johon voidaan tarvittaessa tukeutua myös oman organisaation sisäisessä päätöksenteossa ja toiminnassa.

Yhteistyösopimuksia ja -suunnitelmia laadittaessa on huomioitava koko toimintakenttä sekä mahdolliset keskinäisriippuvuudet ja ristiriidat. Esimerkiksi yhteisiä resursseja koskevassa sopimuksessa on varmistettava, etteivät muut toimijat ole sitoneet samoja resursseja muilla sopimuksilla. Tällaisia häiriötilanteissa kriittisiä resursseja voivat olla esimerkiksi ajoneuvot, polttoaine, varavoimakoneet. Lisäksi on kiinnitettävä erityistä huomiota niin oman organisaation kuin kumppanienkin henkilöstön saatavilla oloon (esim. VAP-varaukset).

Sama häiriötilanne, esimerkiksi laaja-alainen sähkökatkos, lääkinnällisten tarvikkeiden ja laitteiden tai muiden materiaalien toimitusongelmat voivat vaikuttaa samanaikaisesti suureen joukkoon terveydenhuollon toimijoita. Vaikka varautumista suunnitellaan ja tehdään yhteistyössä, jokainen organisaatio vastaa omasta valmiudesta ja kyvystä vastata häiriötilanteisiin. Organisaatio ei voi perustaa varautumistaan muilta saatavan avun varaan. Näissä tilanteissa sopimuksin varautuneilla organisaatioilla on paremmat mahdollisuudet saada tarvitsemansa apu ajoissa.

- Tunnistetaan omat kriittiset toiminnot, joiden jatkuvuuden varmistamiseksi tarvitaan yhteistyötä.
- Tunnistetaan keskeiset yhteistyökumppanit, joilta voidaan saada tukea tai joiden toiminnasta oman toiminnan jatkuvuus on riippuvainen.
- Sovitaan yhteistyön keskeiset tavoitteet ja periaatteet.
- Laaditaan sopimus tai suunnitelma yhteistyön käytännön toimenpiteistä.
- Suunnitellaan ja harjoitellaan yhdessä.
- Vaihdetaan tietoja säännöllisesti ja jatkuvasti.
- Arvioidaan ja kehitetään yhteistyötä.

Kuvio 7. Varautuminen yhteistyössä

LÄHTEET JA LISÄTIETOA

JHS 166. Julkisen hallinnon IT-hankintojen yleiset sopimusehdot ja erityisehtoja palveluista

JUHTA. Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta. Saatavissa: <http://www.jhs-suositukset.fi/web/guest/jhs/recommendations/166>, http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS166_liite5/JHS166_liite5.html

Julkisten hankintojen yleiset sopimusehdot palveluhankinnoissa. JYSE 2014 Palvelut. Valtiovarainministeriö. Saatavissa: <https://vm.fi/documents/10623/307565/JYSE+palvelut/564be8e8-8ed1-4b44-a206-701e54f6348e>

Julkisten hankintojen yleiset sopimusehdot tavarahankinnoissa. JYSE 2014 Tavarat. Valtiovarainministeriö. Saatavissa: <https://vm.fi/documents/10623/307565/JYSE+tavarat/2d3cdb9b-1c4c-4dcd-9ee2-0aa282115c45>

Kuja-työkalut. Saatavissa: www.kuntaliitto.fi/kuja

Kyberturvallisuus. Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu: 2019:14, julkaisu keväällä 2019.

Sopimussuositus. Kuntaliitto. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Sopimussuosituspaivitetty2017.pdf>

Sopiva-suositukset. Huoltovarmuuskeskus. Saatavissa: <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/sopiva/>

Sähköinen sopimusprosessi. Kuntaliitto. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2013/kuntien-sopimusten-riskienhallintaan-uusia-tyokaluja>

Tieva, A. 2009. Sopimushallinta ja pitkäkestoiset liikesopimukset. Saatavissa: http://www.edilex.fi/lakikirjasto/defensor_legis/5938.

Valmius- ja jatkuvuudenhallintasuunnitelma. Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2019:10. Julkaisu keväällä 2019.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017, Valtioneuvoston periaatepäätös / 2.11.2017

Liitteet

LIITE 1 Keskeiset käsitteet

Force majeure - ylivoimainen este tai tapahtuma on sopimusoikeudessa käytettävä termi, joka tarkoittaa sopimuksen osapuolista riippumatonta, odottamatonta poikkeuksellista tapahtumaa, joka estää sovitun velvollisuuden täyttämisen.

Häiriötilanne - uhka tai tapahtuma, joka vaarantaa yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja tai strategisia tehtäviä ja jonka hallinta edellyttää viranomaisten ja muiden toimijoiden tavanomaista laajempaa tai tiiviimpää yhteistoimintaa ja viestintää. Häiriötilanteita voivat olla esimerkiksi vakavat luonnononnettomuudet tai ihmisen toiminnasta aiheutuvia häiriötilanteita. Häiriötilanteita voi esiintyä niin normaalioloissa kuin poikkeusoloissakin. Häiriötilanne voi koskea esimerkiksi koko valtakuntaa tai olla alueellinen tai paikallinen. Häiriötilanne voi myös liittyä ainoastaan johonkin toimintoon.

Jatkuvuudenhallinta - organisaation prosessi, jolla tunnistetaan toiminnan uhkat ja arvioidaan niiden vaikutukset organisaatiossa ja sen toimijaverkostossa sekä luodaan toimitatapa häiriötilanteiden hallinnalle ja toiminnan jatkuvuudelle kaikissa olosuhteissa.

Kriittinen infrastruktuuri - perusrakenteet, palvelut ja niihin liittyvät toiminnot, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi.

Kriittiset palvelut - palvelut, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi. Kriittisiin palveluihin kuuluvat elintarvikehuolto, terveydenhuolto, peruspalveluja, teollisuutta ja sotilaallista maanpuolustusta tukevat palvelut.

Kriittinen tuotanto - tuotanto, joka on välttämätön yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi. Kriittiseen tuotantoon kuuluu muun muassa elintarvikehuollolle, terveydenhuollolle, peruspalveluille, teollisuudelle ja sotilaalliselle maanpuolustukselle välttämätön tuotanto.

KUJA-arviointimalli - työkalu, jolla voidaan toteuttaa KUJA-konseptin mukaista varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan arviointia ja kehittämistä. Työkalussa varautuminen on jaettu viiteen moduuliin, joiden kehittämistarpeita tunnistetaan osa-aluekohtaisilla arviointikorteilla.

KUJA-konsepti - kokonaisvaltaiseen arviointiin ja kehittämiseen tähtäävä hallintamalli. Konseptissa keskeisimmät varautumisen osa-alueet on koottu yhteen, jotta varautuminen

olisi mahdollisimman johdonmukaista ja järjestelmällistä. Konseptia voidaan toteuttaa käytännössä hyödyntämällä KUJA-pikatesti- ja KUJA-arviointimalli- työkaluja.

KUJA-pikatesti - nopeasti toteutettava testi organisaation varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan nykytilan kartoittamiseksi.

Memorandum of Understanding - kaupallisten tahojen välisessä suhteessa tehdään juridisesti sitomattomia muistioita (Memorandum of Understanding, MOU), joiden varassa usein aloitetaan yhteistyö ennen varsinaista allekirjoitettua sopimusta.

Normaaliolot - yhteiskunnan pääsääntöinen tila, jossa yhteiskunnan elintärkeät toiminnot voidaan turvata ilman, että on tarpeen mahdollistaa viranomaisten tavanomaisesta poikkeava toimivaltuuksien käyttö. Vaikka yhteiskunnan tilassa olisi häiriöitä, kyseessä on normaaliolot, jollei valtioneuvosto yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa ole todennut poikkeusoloja. Normaalioloissa esiintyvät uhkat voidaan ehkäistä ennalta tai tarvittaessa torjua viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin ja voimavaroin sekä yritysten normaalein riskienhallinnan keinoin. Normaalioloissa rakennettavat järjestelmät ja muut toimenpiteet luovat perustan toiminnalle häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Poikkeusolot - valmiuslaissa (1552/2011) tarkoitettu yhteiskunnan tila, jossa on niin paljon tai niin vakavia häiriöitä tai uhkia, että on tarpeen mahdollistaa viranomaisten tavanomaisesta poikkeava toimivaltuuksien käyttö. Poikkeusolojen vallitsemisen toteaa valtioneuvosto yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa.

Riskianalyysi - toiminta, jossa tunnistetaan riskit ja arvioidaan vahinkotapahtuman todennäköisyys sekä odotettavissa olevat vahingot. Riskianalyysia voidaan tehdä erilaisilla menetelmillä kohteesta, toiminnasta ja tilanteesta riippuen. Vahinkotapahtumalla tarkoitetaan tapahtumaa, josta aiheutuu vahinko eli haittaa tuottava menetys.

Riskienhallinta - järjestelmällinen toiminta, joka sisältää riskianalyysin sekä tarvittavien toimenpiteiden suunnittelun, toteutuksen, seurannan ja korjaavat toimenpiteet. Riskienhallinnan keinoja ovat riskin välttäminen, siirtäminen, pienentäminen jakamalla ja vahingontorjunnalla sekä riskin ottaminen. Varautumisessa riskienhallinta on useiden eri tahojen yhteistyötä. Sitä tekevät yritykset, eri toimialat ja viranomaiset, kunnat ja valtio. Viranomaisilla ja joillain yrityksillä on lakisääteinen velvollisuus laatia valmiussuunnitelmia, johon riskienhallinta kuuluu tärkeänä osana. Riskienhallintaan kuuluu myös riittävien resurssien määrittäminen.

SOPIVA-suositukset - Elinkeinoelämän ja julkishallinnon yhteistyönä laaditut suositukset jatkuvuudenhallintaan. SOPIVA-suositukset voidaan liittää varsinaisen hankinta- ja/tai

yhteistyö- tai muun sopimuksen liitteeksi. SOPIVA-lausekkeita voidaan käyttää myös apuvälineenä omien ehtojen tekemiselle. <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/sopiva/>

Ulkoistus - jonkin toiminnon siirtäminen organisaation ulkopuolisen palveluntuottajan tehtäväksi. Ulkoistusjärjestelyinä voidaan tehdä esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelujen kattavat kokonaisulkoistukset tai suppeammin osaulkoistus.

Valmiussuunnittelu - normaalioloissa tapahtuva varautumisen suunnittelu. Valmiuslain (1552/2011) 12 § velvoittaa viranomaiset varautumaan muun muassa valmiussuunnittelun avulla. Valmiussuunnitteluprosessissa selvitetään muun muassa häiriötilanteiden ja poikkeusolojen vaikutukset organisaation tehtäviin ja toimintaan, toiminnassa ja tehtävissä tapahtuvat muutokset, toiminnan jatkuvuuden turvaaminen ja toimenpiteet normaalioloihin palaamiseksi. Valmiussuunnittelun yksi tärkeä osa on valmiussuunnitelman teko.

VAP-varaus - normaalioloissa valmiussuunnittelun yhteydessä tehtävä toimenpide, jolla henkilöiden, tilojen, rakennusten, ajoneuvojen, työkoneiden tai tietyn materiaalin osoitetaan kuuluvan viranomaisten määräämään käyttöön poikkeusoloissa.

Varautuminen - toiminta, jolla varmistetaan tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen ja mahdollisesti tarvittavat tavanomaisesta poikkeavat toimenpiteet häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Varautumistoimenpiteitä ovat muun muassa valmiussuunnittelu, jatkuvuudenhallinta, etukäteisvalmistelut, koulutus sekä valmiusharjoitukset.

Yhteiskunnan elintärkeä toiminto - toiminto, joka on välttämätön yhteiskunnan toimivuuden kannalta.

Lähde:

www.kuntaliitto.fi/kuja

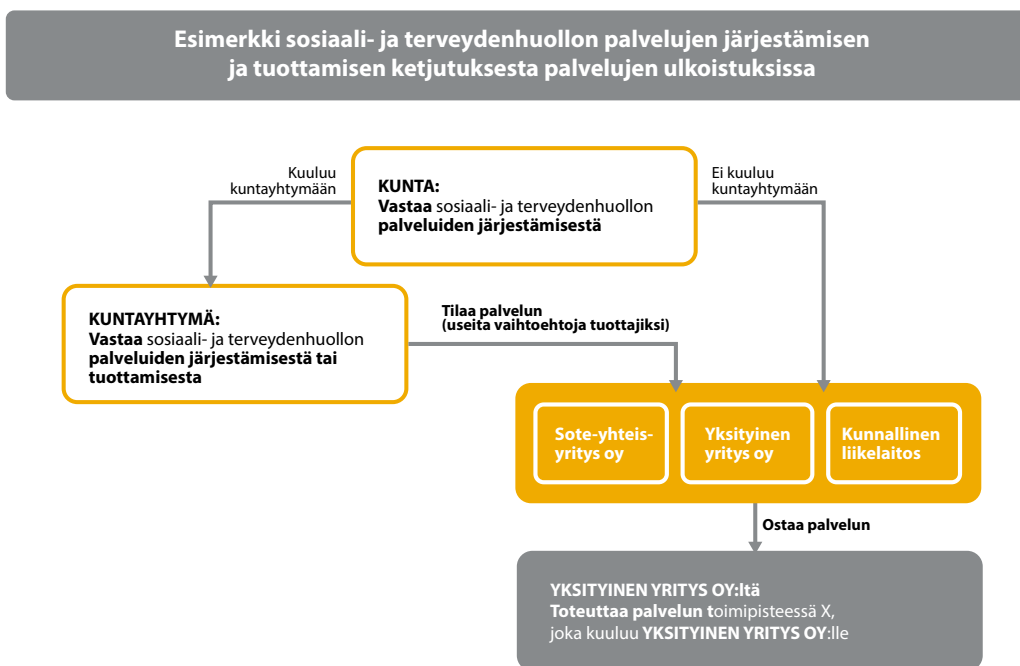
Turvallisuuskomitea; Kyberturvallisuuden sanasto 2018

http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/Kyberturvallisuuden_sanasto.pdf

Turvallisuuskomitea ja Sanastokeskus TSK: Kokonaisturvallisuuden sanasto 2017

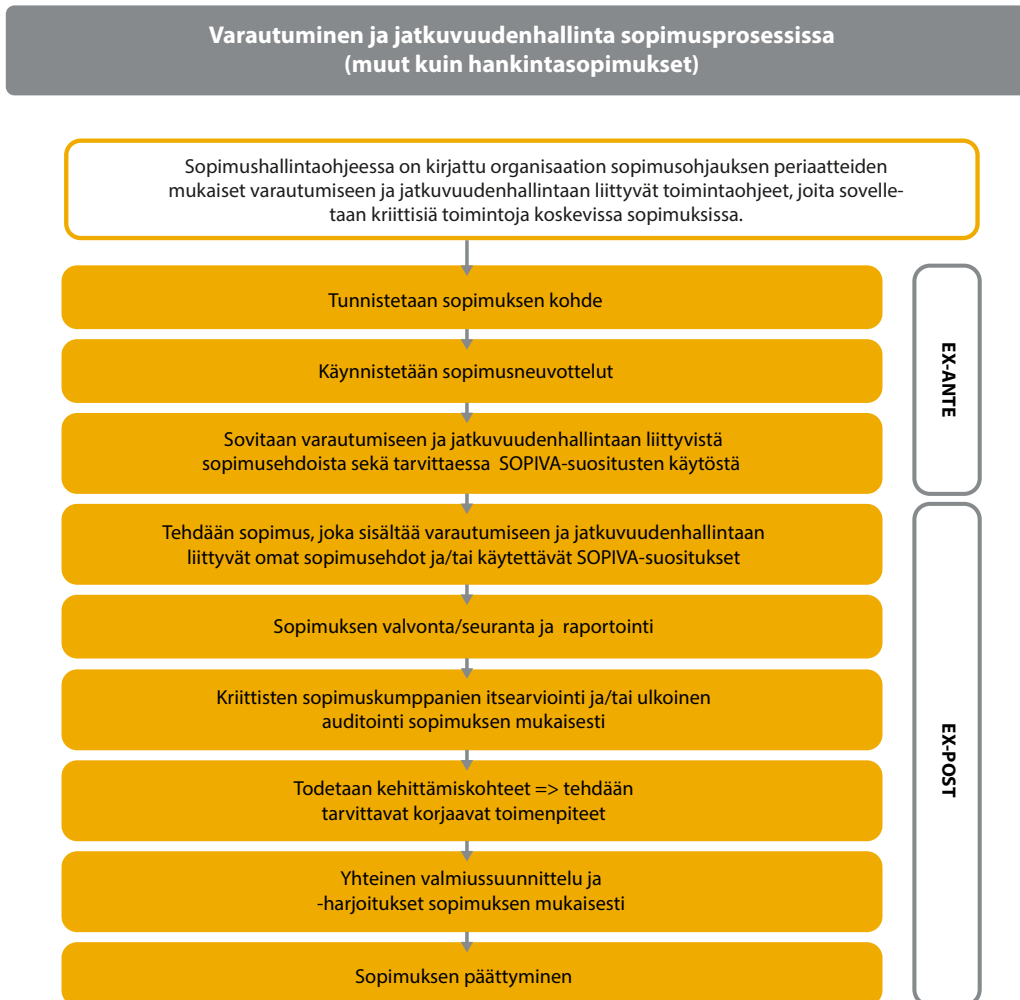
<http://www.tsk.fi/tepa/fi/>

LIITE 2 Esimerkki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisen ja tuottamisen ketjutuksesta palvelujen ulkoistuksissa

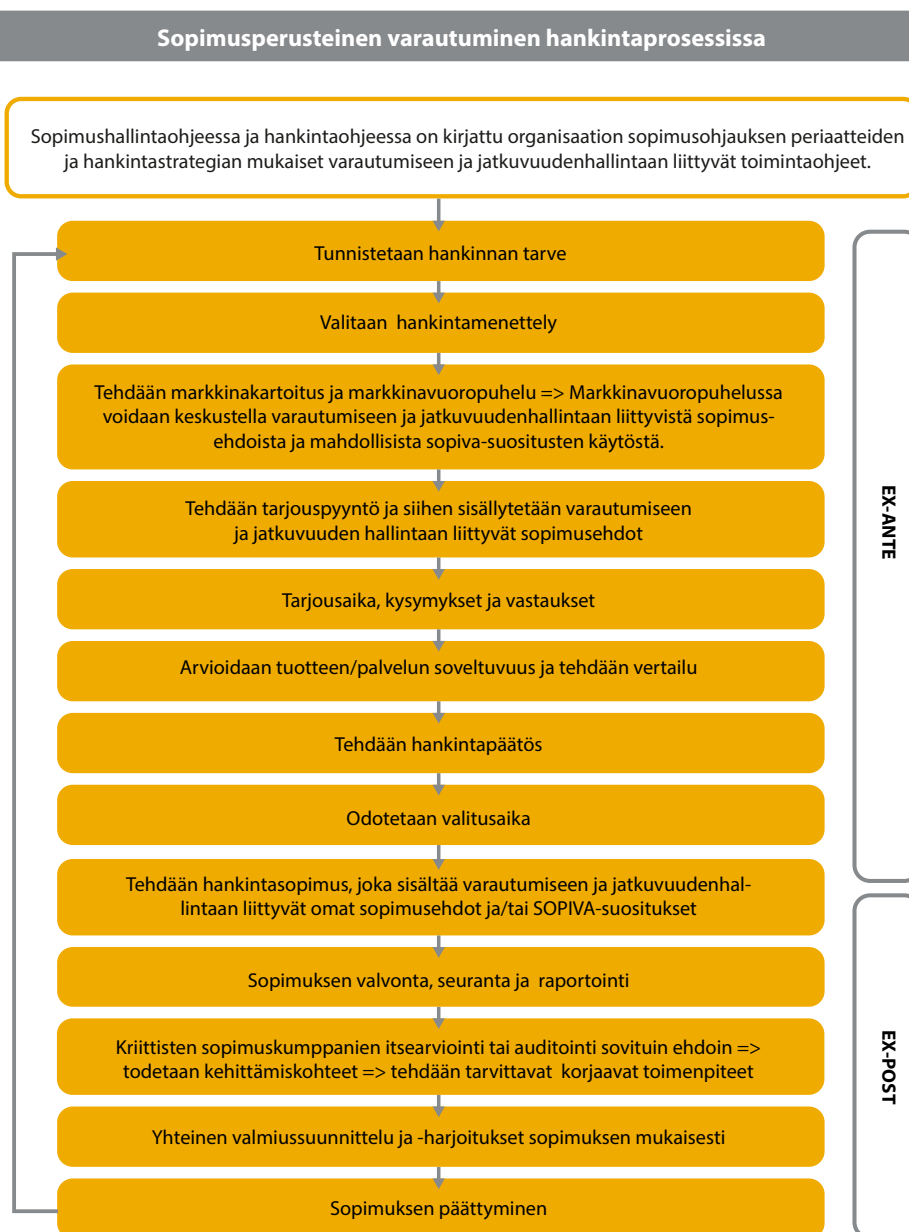
Kuvio 8. Esimerkki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisen ja tuottamisen ketjutuksesta

LIITE 3 Varautuminen ja jatkuvuudenhallinta sopimusprosessissa (muut kuin hankintasopimukset)

Kuvio 9. Varautuminen ja jatkuvuudenhallinta sopimusprosessissa

LIITE 4 Sopimusperusteinen varautuminen hankintaprosessissa

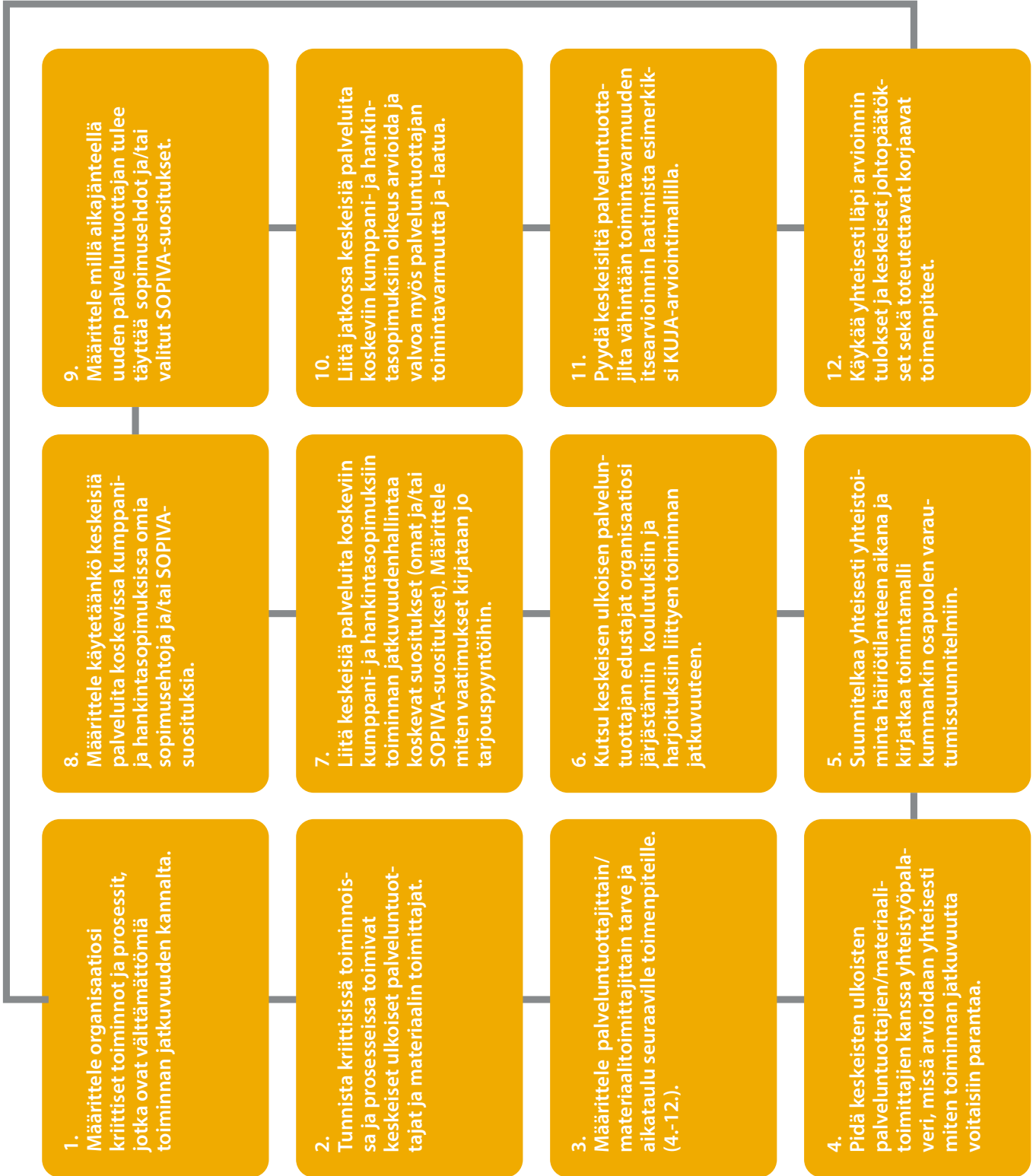
Kuvio 10. Sopimusperusteinen varautuminen hankintaprosessissa

LIITE 5 Toimintamalli jatkuvuuden turvaamisesta kriittisissä sopimusketjuissa

Verkostoissa toimittaessa jatkuvuudenhallinnan edellytyksenä on, että kaikkien kriittisten palvelujen tuottamiseen osallistuvien toimijoiden varautuminen sisällytetään sopimuksiin.

Tämä toteutetaan määrittelemällä palvelujen jatkuvuuden kannalta välttämättömät kriittiset toiminnot ja niissä toimivat kriittiset palveluntuottajat.

- Pidetään keskeisen ulkoisen palveluntuottajan kanssa yhteistyöpalaveri, jossa kuvataan kyseisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun toiminta ja sen merkitys toiminnalle. Arvioidaan yhteisesti, onko tuotetun palvelun jatkuvuudenhallintaa tarpeen kehittää ja millä toimenpiteillä se voitaisiin toteuttaa.
- Suunnitellaan palveluntuottajan kanssa yhteisesti yhteistoiminta häiriötilanteiden aikana ja kirjataan toimintamalli kummankin osapuolen varautumissuunnitelmiin.
- Jos mahdollista, pyydetään palveluntuottajaa tekemään toiminnan jatkuvuuden itsearviointi ja toimittamaan sen keskeiset johtopäätökset palvelun tai tuotteen järjestäjälle/tilaajalle.
- Käydään yhteisesti läpi toiminnan jatkuvuuden itsearvioinnin tulokset ja keskeiset johtopäätökset sekä mahdollisesti toteutettavat korjaavat toimenpiteet.
- Kutsutaan palveluntuottajan edustajat oman organisaation jatkuvuudenhallintaan ja varautumiseen liittyviin koulutuksiin ja harjoituksiin sekä osallistutaan mahdollisuuksien mukaan palveluntuottajan järjestämiin harjoituksiin.
- Määritellään, edellytetäänkö jatkossa palvelua koskevassa sopimuksessa toiminnan jatkuvuudenhallintaa koskevien ehtojen noudattamista (omat sopimusehdot ja/tai SOPIVA-suositukset).
 - Jos edellytetään SOPIVA-suositusten noudattamista, päätetään, käytetäänkö kaikkia SOPIVA-suosituksia (28 kpl) vai kevyt-SOPIVA-suosituksia (10 kpl) vai pelkästään osaa suosituksista (esimerkiksi niitä, jotka eivät aiheuta kustannuksia palveluntuottajalle) ja kirjataanko suositusten noudattaminen sopimukseen tahdonvaraisina vai velvoittavina.
 - Määritellään, millä aikajänteellä mahdollisen uuden palveluntuottajan tulee täyttää valitut SOPIVA-suositusten kohdat ja miten vaatimukset kirjataan tarjouspyyntöön.
 - SOPIVA-suositusten käyttämisen vaihtoehtona voi olla myös omat sopimusehdot
- Päätetään, liitetäänkö hankintasopimuksen vaatimukseen myös oikeus arvioida palveluntuottajan toimintavarmuus ja toiminnanlaatu sekä kyky toimia häiriötilanteen aikana.
- Tämä voidaan toteuttaa myös vaatimalla palveluntuottajaa tekemään toiminnan jatkuvuuden itsearviointi ja toimittamaan sen keskeiset johtopäätökset sote-palvelun tai tuotteen ostajalle (itsearvioinnissa voidaan hyödyntää esimerkiksi KUJA-arviointimallia).

Kuvio 11. Esimerkki toimintamallista sote-palveluiden jatkuvuuden turvaamisesta kriittisten ulkoisten palveluntuottajien kanssa (Lähde: Jaakko Pekki)

LIITE 6 Muistilista varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan huomioimisesta palveluntuottajan kanssa tehtävissä sopimuksissa

Palveluntuottajan on valmius- ja jatkuvuudenhallintasuunnitelmin sekä muilla toimenpiteillä varauduttava sosiaali- ja terveydenhuollon normaaliolojen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin palvelun järjestäjän/tilaajan asettamien ehtojen mukaisesti sekä osallistuttava yhteisiin varautumistoiimiin. Varautumisen tavoitteena on varmistaa, että riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut voidaan turvata näissä tilanteissa.

Palveluntuottajan valmius- ja jatkuvuudenhallintasuunnitelma

Palveluntuottajan on toimitettava valmius- ja jatkuvuudenhallintasuunnitelma palvelun järjestäjälle/tilaajalle. Palveluntuottajan valmius- ja jatkuvuudenhallintasuunnitelma muodostaa osan palvelun järjestäjän/tilaajan valmiussuunnitelmaa. Palveluntuottajan pitää kuvata suunnitelmassa:

- kiireelliset palvelut ja kriittiset toiminnot
- johtamisjärjestelmät
- valmiusasioiden ja palveluiden jatkuvuushallinnan vastuuhenkilöiden roolit
- varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan arviointiprosessi ja tapa
- kouluttaminen
- harjoittelu
- tilannekuvan ylläpitäminen ja välittäminen sekä yhteistyö eri toimijoiden kanssa
- suunnitelma vaihtoehtoisista toimitiloista, lisähenkilöstöstä ja muista lisäresursseista häiriötilanteiden varalta.

Palveluntuottajan omavalvonta

Osana palveluntuottajan omavalvontaa palveluntuottajan on arvioitava säännöllisesti oman varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan tasoa. Tämä pitää sisällään myös säännöllisen arvioinnin palvelujen jatkuvuuteen liittyvistä riskeistä. Merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä arvioinnin keskeisistä johtopäätöksistä on raportoitava vuosittain palvelun järjestäjälle/tilaajalle. Tiedoissa on oltava myös selostus siitä, miten palveluntuottaja hallitsee näitä riskejä.

Palvelun järjestäjän/tilaajan oikeus tarkastuksiin

Palvelun tilaajalla/järjestäjällä on oikeus suorittaa valmiustarkastus ja varmistaa palveluntuottajan varautumisen operatiivinen taso ja hallinnollinen sopimuksenmukaisuus.

Yhteiseen valmiussuunnitteluun, -koulutuksiin ja -harjoitteluun osallistuminen

Palveluntuottajan on osallistuttava palvelunjärjestäjän/tilaajan valmiussuunnitteluun, -koulutuksiin ja -harjoitteluun. Palveluntuottajalla on lisäksi velvollisuus osallistua palvelunjärjestäjän/tilaajan päättämällä tavalla valmiuden ylläpitoon toimialan toimenpiteissä, kuten pandemian hoitoa edellyttävissä häiriötilanteissa, tai muissa häiriötilanteissa, kuten suuronnettomuustilanteissa.

Ilmoitusvelvollisuus häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa

Palveluntuottajan on ilmoitettava palvelunjärjestäjälle/tilaajalle välittömästi häiriötilanteen tai poikkeusolojen vuoksi tarvittavista välittömistä toimenpiteistä sekä toimitettava tilannekuva toiminnastaan sovitun menettelytavan mukaisesti. Palveluntuottajan on huolehdittava siitä, että sen valmiuteen ja tilannekuvaan liittyvät tietojärjestelmät ovat yhteen sovitettuja.

Valmiuslain tarkoittamat poikkeusolot

Valmiuslain (1552/2011) 86 §:n mukaisesti väestön sosiaali- ja terveydenhuollon turvaamiseksi sosiaali- ja terveysministeriö sekä toimialueen aluehallintavirasto voivat päätöksellään velvoittaa palveluntuottajan:

- a) laajentamaan tai muuttamaan toimintaansa;*
- b) siirtämään toimintansa kokonaan tai osaksi oman toimialueensa tai sijaintipaikkansa ulkopuolelle taikka järjestämään toimintaa myös toimialueensa ulkopuolella;*
- c) sijoittamaan hoidon tai huollon tarpeessa olevia henkilöitä toimintayksikkönsä siitä riippumatta, mitä asiasta on säädetty, määrätty tai sovittu; sekä*
- d) luovuttamaan toimintayksikön tai osan siitä valtion viranomaisten käyttöön.*

Palveluntuottajan on osallistuttava palvelunjärjestäjän/tilaajan päättämällä tavalla poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan suunnitteluun ja etukäteisvalmisteluihin, joilla pyritään varmistamaan tehtävien mahdollisimman hyvä hoitaminen poikkeusoloissa.

Palveluntuottajan on huolehdittava suuronnettomuus- ja evakointisuunnitelmien sekä valmiussuunnitelmien mukaisista velvoitteista sekä osallistuttava sosiaali- ja terveydenhuollon toimialaan kuuluvien valmiussuunnitelmien laatimiseen ja ylläpitoon.

Palveluntuottaja vastaa palveluntuottamisesta myös valmiuslain tarkoittamissa poikkeusoloissa, jolloin palvelua tuotetaan poikkeusolojen edellyttämässä laajuudessa ja tavoin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tulee varautua erilaisiin häiriötilanteisiin ja varmistaa yhteiskunnan toimintakyky ja väestön kannalta elintärkeiden toimintojen jatkuvuus kaikissa tilanteissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö rakentuu monituottajamallin mukaisesti julkisten toimijoiden ja yksityisten palveluntuottajien varaan. Palveluiden toimintavarmuus ja luotettavuus on turvattava sopimusperusteisella varautumisella.

Tämä ohje on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteisessä Valmius- ja jatkuvuudenhallinta sote-rakenteissa -hankkeessa.

Ohjeessa kuvataan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristö, sen muutos sekä sopimusperusteisen varautumisen periaatteita ja toimintamalleja. Tekstissä kuvataan sopimusprosessin vaiheet, valmistelu, neuvottelut, käyttöönotto, seuranta ja valvonta. Ohjeella pyritään varmistamaan, että jatkuvuudenhallinnan kannalta kriittisiin sopimuksiin tulee sisällytetyksi keskeiset sopimusehdot häiriötilanteisiin varautumisesta sekä asetettujen vaatimusten valvonnasta. Tekstin lopussa esitellään myös varautumisen ja riskienhallinnan yhteistoiminnan muotoja eri sidosryhmien ja kumppanien kanssa. Tämä yhteistyö voi perustua vapaaehtoisuuteen tai yhteisiin suunnitelmiin.